

A lexikonok történetéből.

Azok a világot mozgató és rendítő eszmék, a melyek századunkat átcezikkázták, mind együttvéve a modern korszellem jelenségei és tanúbizonyságot tesznek arról, hogy századunkat nem hiába nevezik a gőz századának és — bocsánat, majdnem elfelejtetem fölemlíteni — a se szerét se számát nem ismerő jubileumok korszakának!

Lázasan tevékenykedő korunk már minden kigondolható dolog jubilálására módot talál és éppen e körülmény bennem is megérlelte azt az eszmét, hogy a most 100 éve keletkezett első lexikonnak dióhéjba szorított történetét megkíséreljem föleleveníteni. Mielőtt azonban ezt megcselekedném, az adatok fogyatékoságáért olvasóimnak szíves elnézését kell kikérnem; kezem munkája után élő nyomdász-segéd létemre nem volt elég időm, hogy különben tanulságos és háladatos tárgyat a kellő részletességgel földolgozhassam.

Most pedig igyekezni fogok mindazt röviden elsorolni, a mi az első lexikon keletkezéséről és annak íróiról előttem ismeretes.

Schmitt Ferencz Keresztély tisztos szaktársunk, 1789-ben, éppen abban az időben, a mikor a nagy francia forradalom az emberi jogok elismerésének magasztos eszméjét proklamálta, Lipcsében Richter Frigyes híres könyvnyomdász műhelyében mint szedő működött.

A szűkre szabott munkabér és az akkori viszonyoknak megfelelő munkakövetelmények már a múltban sem állottak összhangzásban. A létért való küzdelem tehát már abban az időben is megvolt, bár nem oly mérvben, mint azt manapság lépten-nyomon sajnos tapasztalhatjuk. Szaktársunk számos tagból álló családnak volt fentartója és azonfelül hitvese éveken át betegeskedett. — Ily körülmények között Schmittet ösztönszerűleg a családja balsorsát enyhítő gondolatok foglalták el, s e közben nem egyszer jött arra a gondolatra, hogy minden ebbeli törekvése kárba veszett fáradság. Mit használhatott vagy árthatott tehát neki, ha minden 3—4 hétben »csakis« főnökétől kifogásoltatott egy-egy szemle-ív, azaz csakis főnöke volt oly szerencsés »egy«, esetleg »egynéhány« hibát azokban fölfedezhetni; hiszen főnöke úgy is csak kénytelen-kelletlen fizette ki a munkájáért járó csekély díjat, pedig nagyon jól tudta, hogy Schmitt sokoldalú és eleven fölfogású ember, a ki minden dologban el tud igazodni.

Schmitt Lipcsében és Nürnbergben a városi tanácsosoktól rendezett ünnepélyeken talpracsett rögtönzéseivel és az akkortájt kedvelt költők költeményeinek elszavalásával díjakat nyert, és Lipcse városának polgári jogát szerezte meg; ő t. i. nem volt szász nemzetiségű, a miért kortársai őt külföldinek tekintették.

E diadalai közepette megismerkedett a nagytudományú *Löbel* Renatus Gotthelf dr.-ral, a régi iskola egyik rendíthetetlen hívével.

Schmitt az ő melodikus hangjával és megnyerő modorával a doktornak annyira megtetszett, hogy rövid idő múlva kebelbarátok lőnek.

Amúgy is szorult anyagi körülményei hitvese elhalálása folytán még rosszabbra fordultak, és e kétségbeejtő helyzetben az ivásban keresett vigasztalást; munkáját és családját elhanyagolta, fokról-fokra süllyedt, úgy annyira, hogy már közel volt a teljes elzúlléshez; elhagyatott gyermekein is idegeknek kellett megkönyörülni.

Löbel dr. látva meghitt barátja süllyedését, szintén elfordult tőle, bár a mi Schmittünk, egy-egy józanabb pillanatában, a betűszekrény vagy a sajtó előtt állva, még mindig szeretettel gondolt a bölcs doktorra.

E tévelygések közepette, a melyek már évek óta sorvasztották életfonalát, egy szófaragó versét nyomtatta, mely két hasábra osztva, egyes szavak etymologiai megvilágosítását tárgyalta. E vers tartalma a különben már alkoholtól elhomályosult agyában vilámgyorsasággal egy gondolatot érlelt meg, a melynek keresztülviteléhez rögtön hozzá is fogott, a mennyiben hamarjában néhány szót papírra vetett s annak etymologiai értelmezését kezdte taglalni. — E pillanattól fogva lénye nagy változáson ment keresztül; a fölfogott eszme annyira lebilincselte, hogy lassankint egészen leszokott a korezmázásról, a mi- nek következtében egészségi állapota is szemmel láthatólag javult, úgy hogy közel négy évi hanyattatás után testileg és szellemileg megerősödve ismét

beállíthatott Löbel dr. barátjához. A doktor gyöngéd baráti szeretettel fogadta a megtérőt; a szerencsés viszontlátás fölötti örömeinek nyilvánítása után első dolga volt megkérdezni, miben lehet barátja szolgálatára. Schmitt válaszában megemlíti, hogy nem annyira a barátság kedvéért jött, mint inkább egy fölötte fontos ügyben, t. i. egy nagyszabású tudományos műre vonatkozólag óhajtaná tanácsát kikérni.

Erre aztán hévvel megismertette terveit, a melyeket a doktor nemcsak hogy helyeselt, hanem azoknak rögtöni keresztülvitele czéljából még az nap fölkereste Schmitt főnökét, hogy a tervbe vett tudományos mű nyomtatását reá ruházza.

A doktor és Schmitt egész éjszakákon keresztül tépelődtek a szóképződések etymologiai megfejtésén és akárhányszor megesett, hogy szellemileg kimerülve az egész czók-mókot már halomra akarták dönteni, de mögöttük állott Schmitt főnöke, a ki szüntelenül a további munkálkodásra sarkalta őket; no meg aztán közreműködött a személyes hiúság is, a mely szintén nem engedte őket nyugodni.

Schmitt később nőül vette főnöke unokahugát, mire anyagi körülményei annyira megjavultak, hogy gyermekeiről is kielégítőleg gondoskodhatott.

1793-ban művéből az első kötet már ki volt nyomtatva s a másodikhoz is a kézirat már készen volt.

Schmitt ez időtől fogva, amúgy is gyenge szervezetét túlbecsülve, a fárasztó tanulmányozás és töprengés következtében, szakmájától, t. i. a nyomdászattól visszavonulva, a Lipcse melletti Reudnitzben tengette betegeskedve életének még hátralevő napjait, míg végre 1794-ben éppen epochális művé-

nek, melynek a »Conversations-Lexikon« címet adta, előszava megírása közben érte utól a könyörtelen halál.

Benne a tollnak lelkes és a mellett mégis szerény hajnoka veszett el, a minőt sorainkban csak elvéve találunk; szerénységében annyira ment, hogy könyvének címlapjára még csak nevét sem illesztette; ő nemcsak mint fenkölt jellemű tudós, hanem mint eszméjének martyrja végezte be rövidre szabott életének pályáját. Vágyainak netovábbját, nagyszabású műve teljes elkészültét nem érthette meg.

Kortársainak egynémelyike azt állítja róla, hogy életbenmaradása esetén művének címlapján neve a doktoré mellett foglalt volna helyet, de miután meghalt, a doktor az egyszerű nyomdász barátságát, valamint hogy az dolgozótársa is volt — *szégyenlette*... és így neve is elmaradt a könyv címlapjáról.

De a doktor sem örülhetett sokáig a szerencsés véletlennek, mert 1798-ban, alig hogy a lexikon harmadik kötetét elkészítette, szintén itt hagyta ez árnyékvilágot.

Elöttem fekszik az első kiadás és idézem belőle az előszónak azt a töredékét, a melyet közel száz év előtt elhalálozott Schmitt F. K. szaktársunk írt, hogy ezzel részemről lerójam a kegyelet adóját a haladás e derék bajnoka iránt. Szavai a múlt század szellemétől áthatva szépen domborodnak ki és elmés retorikáról és mondatfűzésről tanúskodnak. Az előszónak általa írott része a következő:

»Oly korszakban, a melyben az általános törekvés szellemi műveltség után, vagy legalább annak látszata után, a nőt úgy mint a férfiút, a nem

tudóst úgy mint a tudóst egy közös társalgási körbe tereli, a melyben bizonyos általános fogalmakat és ismereteket minden egyesnél már csupa udvariasságból föltételezünk, bár ennek hiánya nem ritkán fordul elő, de ezt soha szégyenkezés nélkül nem áruljuk el...»

Schmittnek második felesége az előszóból körülbelől ennyit talált az asztalon fekvő papiroslapra írva. A család, Löbel kivánságára, a többi kéziratot is átszolgáltatta, a melyet ő azután kiegészített és sajtó alá rendezett.

Reméllem, szaktársaim fölöslegesen találják annak magyarázatát, miből áll tulajdonképen a lexikon hiszen föltételezem róluk, hogy ezt mindnyájan tudják, sőt vannak közöttük elegenden, a kik egyik vagy másik lexikont meg is szerezhén, annak tanulmányozása közben ne tapasztalták volna, hogy ismeretkörük gyarapítására mily jótékony hatással bír.

A mi az első kiadás címét (Conversations-Lexikon) illeti, az csak a most megjelenőfélben levő jubiláris kiadással lesz majd összehasonlítható. — A lexikonok az idők folyamán nagy és alapos változásokon mentek keresztül és ma már valóságos könyvóriásokká fejlődtek; mostani alakjukban minden kigondolható dologról rögtön felvilágosítást adnak, finomult ízlésünknek, szellemi komfortunknak mintegy kiegészítő részeit képezik; korunkban annyira nélkülözhetetlenné lettek, mint akár forgalmi eszközeink; mely körülmény onnan ered, hogy korunk a műveltségben már rendkívül előrehaladt, annyira, hogy szükséges volna, ha minden könyvnyom-

dász igyekeznék minél több idegen nyelvvel megismerkedni, a mi pedig csak elvétve fordul elő.

Dr. Löbel haláláig, mint már említettem, az első lexikonból csak három kötet készült el. Daczára, hogy vagyonának majdnem felét a vállalat sikerülésére fordította, a nyereséget mégis más vágta zsebre.

Körülbelül egy évtized múlva, miután a mű egyik kiadótól a másikhoz vándorolt, Richter Fr. lipcsei könyvnyomdász Brockhaus Frigyes Arnold amsterdami könyvkereskedőnek és később lipcsei könyvnyomdásznak adta el a művet potom 2000 hollandi forintért.

Brockhaus e világhírré vergődött munkával milliókat szerzett; melyből azóta majdnem öt millió kötet jelent meg. Az igaz, hogy e férfinak, a ki Turandot elmésségét és Machiavelli fortélyosságát olyan ügyesen birta egyesíteni, szerfölött sokat kellett tűrnie; mindazonáltal jelszavát: »Állhatatosság célhoz vezet« egy pillanatra sem téveszté szem elől.

Ennek bizonyosságául ide igtatjuk, mint igen jellemzőket, Brockhaus írói hagyatékának egyik névtelen földolgozójától származó következő sorokat: »A mit ő (Brockhaus) 1808 óta az élete főcéljául kitűzött mű érdekében fáradozott, küzdött és részben túrt is, annak elsorolása nagyjában hősköltemény keretébe illene, habár e küzdelemben vér helyett csak ténta folyt és egy ország helyett csak rengeteg vagyon vívatott meg.«

Most pedig még csak néhány szót magáról a lexikon-íróról, a kinek tevékenykedése legtalálóbban Sisyphus munkájával hasonlítható össze. A lexikon-író sohasem készül el munkájával, mert a mint annak végére ért, bátran újból kezdheti. A történelem

szüntelenül halad, a bevégzett munkának egy része ki nem elégítőnek, tökéletlennek bizonyul; az írónak mindig az idő után kell nyargalnia, mely örökké elébe vág, s ez a lőtás-futás alkotja a lexikont. Alig hogy az egyik kiadást kinyomtatták, már a következőnek összeállítását kell munkába venni.

Brockhaus küzdelmei nagyon tanulságosak és irodalmi hagyatékának az a része, a mely az átélt zaklatásokat elsorolja, fölötte érdekes. — Lexikonának harmadik kiadását Metternich herczegnek, az akkori mindenható miniszternek ajánlotta »mint olyan férfinak, a ki a népek legféltettebb kincsét, a függetlenséget (?) és gondolatszabadságot törekedett visszaszerezni!« — 1814-ben még voltak szabadelvűen gondolkodók. Brockhausnak e kijelentés folytán a porosz hatóságokkal gyűlt meg a baja; szabadelvűségével magára zúdította a porosz konzervatív nemesség haragját és engesztelhetetlen gyűlöletét. — A porosz kormány bosszúságában eltiltotta műveinek elárúsítását; hasonló elbánásban részesült Ausztriában is; itt meg a lexikon kilencedik és tizedik kötetének elárúsítását tiltották el. Az akkori osztrák kormány eltiltó rendeletét még azzal a képtelenséggel tetézte, hogy a lexikon vevőit két kategóriába osztotta. Az elsőbe azokat sorozta, a kiknek könyvtáruk vagy könyvgyűjteményük volt, mint például a Batthyány, Grassalkovich, Lobkowitz, Liechtenstein, Fürstenberg herczegeknek, Harrach, Majláth grófoknak, ezeknek a két eltiltott kötet átszolgáltatását megengedte; továbbá azoknak is szabad volt az említett könyveket megszerezni, »a kik feddhetetlen erkölcsi és politikai jellemük mellett hivatásuknál és igazi műveltségüknél fogva megkülönböztetett figyel-

met érdemeltek»; de ezeknek folyamodni kellett az engedélyért és azonfelül reverzalist tartoztak kiállítani, hogy példányukat sem kikölcsönözni, elajándékozni avagy eladni nem fogják. Így tehát, ha valakinek módjában is állott a lexikont megszerezni, ez nem volt elég az üdvösségre, mert az engedély megadásán kívül még erkölcsössége és politikai hitvallása után is kutattak, ha aztán a kérelmező e purgatoriumon szerencsésen áteviczkélt, nagy kegyesen megengedték neki, a szabad embernek, a lexikon megrendelését.

A vállalatnak a társadalom minden rétegében voltak ellenesei, de Brockhaus, a körmönfont könyvkiadó, mindig módját tudta ejteni, hogy számtalan szirt között vitorlázó hajóját az elsülyedéstől megóvja. Elleneseivel különben nem sokat törődött, de annál több gondot okozott neki az »utánnyomtatás«, melynek lábrakapása ellen teljesen védtelenül állott és sok időbe került, míg végre tollhoz nyúlt, hogy e sátánt humorral és szatirával magától elűzze; a mit azután a »Conversations-Lexikon« ötödik kiadásában meg is cselekedett.

Nagy számmal voltak, a kik a lexikkal szemben pro és contra állást foglaltak. A klerus még az ötvenes években is kérlelhetetlen ellensége volt; de viszont voltak előkelő tudós barátai is, a kik e tudományos művet nagyra becsülték. 1820-ban, midőn az ötödik kiadás a sajtót elhagyta, Brockhaus közzétett értesítésében többek közt a következő szavakat írta: ».....egy majdnem nélkülözhetetlen házi és kézi biblia«. Vigand K. akkori lipcsei lelkipásztor e kijelentésre epés replikával válaszolt és tiltakozásának a szószékről a következőkben adott kifejezést: »A

lexikon nem biblia! Miként lenne szabad egy lexikont bibliának nevezni?! A biblia kinyilatkoztatásokat foglal magában, de minő kinyilatkoztatásokat tartalmaz a lexikon?»

Hát nem-e kinyilatkoztatás az, ha a kevésbé művelt a művelttel érintkezésbe lépve, ez társalgás közben néhány idegen kifejezést használ, a melyet a kevésbé művelt nem ért, sőt talán soha nem is hallott; vagy pedig ha a félműveltségű könyvet vagy ujságot olvas, a mely előtte ismeretlen, idegen szavakkal van spékelve és előveszi lexikonát, a mely egy csapásra mindenről felvilágosítja, a nélkül, hogy abba a kényes helyzetbe jusson, másoktól e dolgok megfejtését kérni; nézetem szerint ezek bizony megbecsülhetetlen kinyilatkoztatások.

»Felvilágosítások, és megint csak felvilágosítások!« hajtogatják a lexikonok mai ellenségei és ugyanczt mondogatták régesrégén ezek elődei is. De bármint legyen is, megdönthetetlen tény, hogy nekünk nyomdászoknak a lexikonokat megbecsülhetetlen segédkönyveknek, sok esetben a tudás forrásának kell tekintenünk.

Idők multával a Brockhaus-féle lexikon is engedett szabadelvűségéből; ma már szembetűnőleg hajlik a konzervativizmus felé. A vállalatnak hatalmas vetélytársai támadtak és most ezekkel kénytelen versenyre kelni.

A legújabb kiadás, a melyből eddig öt kötet jelent meg, 1896-ban lesz teljes. Technikai előállítása a szó legjobb értelmében a modern követelmények színvonalán áll. A papir famentes, a betűk éles metszésűek, a táblák pontos kivitelűek, az ábrák, me-

lyek részben fametszvények és horganyedzések, magas művészi fejlettségről tanúskodnak; valóban e kötetek szemlélése a szakembert élvezettel töltheti el.

A Brockhaus-féle lexikon vetélytársául a Meyer-féle nagy és kézi lexikonokat, továbbá az újabb időben alapított Pierer-féle (Kürschner) egyetemes lexikont említhetem meg; ez utóbbi a szokásos térképeken, színnyomatokon, illusztrációkon és táblázatokon kívül 12 nyelven — ezek között *magyar* nyelven is — tartalmazza a szavak magyarázatát.

Az adatok bőségénél és alaposságánál fogva az eddig megjelent lexikonok között a Meyer-féle nagy lexikon részesíthető elsőbbségben, noha a Pierer-féle egyetemes lexikontól sem lehet, czélszerű beosztása és az anyag polyglott feldolgozásánál fogva, az elismerést megtagadni.

Mint többé-kevésbé, szintén tekintetbe jöhető vetélytársakról megemlékezhetem még a különféle német nyelvű szótárakról; melyek között a Heyse Pál tanártól szerkesztett »Fremdwörterbuch« tagadhatatlanul a legjobb és a legtökéletesebb.

***

Mielőtt dolgozatomat befejezném, kötelességemnek tartom a magyar irodalom idevágó termékeiről — habár röviden is — megemlékezni.

A sorrendet Budai Ferencznek 1804-ben megjelent »Magyarország polgári Lexiconá«-val kezdem. Jóllehet e mű nem szorosán vett lexikon, hanem inkább encyclopaediának volna nevezhető, mert nem szavakat magyaráz, hanem magában foglalja a XVI. század végeig élt nevezetesebb történelmi személyeknek a jelen század elejéig ismert kútfőkből merített

életrajzi adatait. »Gazdagsága által ma is nélkülözhetetlen történetíróinknál és historiai tárgyakkal foglalkozó költőinknek is a legújabb időkig főforrása volt.«* E nagy becsű művet Budai Ezsaiás (Ferencz öcsöce) debreczeni tanár, utóbb superintendens adta ki és a debreczeni városi nyomdában jelent meg. Egyletünk könyvtárában is van egy példány a II-ik kiadásból, melyet 1866-ban a Khór és Wein-féle nyomda adott ki. E kiadás a sajtó alá rendező Részó Ensel Sándor előszavával van ellátva.

Ezután egy, eseményekben gazdag félszázadnak kellett elmúlni, míg a lexikon-irodalom ismét valami eredményt fölmutathatott. A magyar közönséget annál kellemesebben lephette meg az akkori viszonyokhoz képest, monumentálisnak nevezhető érdekes mű, a melyet 1858-ban Heckenast Gusztáv indított meg »Ismerettár« czímen.

Meg vagyok győződve, hogy nem lesz érdektelen, ha az első nagyobb szabású magyar lexikon programjából a következőket idézem: »a komolyabb irányt könnyen érthető, népies modorral összekötni, hogy a munka minél több nevezetes és érdekes tárgyról és egyéniségről rövid, de tartalmas cikkeket nyújtson a népnek és hasznos ismereteket, melyek a hétköznapi életben jó szolgálatokat tehetnek, azon milliók közkincsévé tenni, kiknek sem pénzök nincs drágább könyveket szerezni, sem idejük a terjedelmesebb munkákat átolvasni«. A szerkesztő fő gondot fordított hazánk történetére, földleírására, irodalmára, hőseink, történeti nevezetességű személyeink, íróink és művészeink életrajzára, »kiknek pél-

* Beöthy Zsolt: A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése. I. 176. l.

dája nemesre, szépre és nagyra lelkesíthet«. E velős programot a kik tették, lehetőleg be is váltották. Külön mellékletei, mint a mai lexikonoknak, nincsenek; e helyett a három első kötet szövegében fametszetű képek vannak.

Az egész mű, melynek terjedelme tíz kötetbe osztva, 300 nyomtatott ívet felülhalad, mintegy hét évig (1857—64-ig) készült a Landerer és Heckenast-féle nyomdában. Könyvtárunkban megvan teljesen, de a szaktársak buzgalma és tudományszomja nem igen hagyott nyomokat a hasznos művön, melyből bizony ma is lehet egyet-mást tanulni.

E munka megjelenése után alig egy évre a buzgó kiadó Heckenast G. ismét egy közhasznú, egykötetes munkát adott ki, Babos K. Közhasznú magyarázó szótárát, mely azóta több kiadást ért és még ma is közkezen forog. Terjedelméhez képest elég anyagot ölel fel. De sajnálni lehet azt a körülményt, hogy jelenlegi kiadója nem fejleszti, a mikor abból új kiadást rendez. Kellő gondozás mellett már eddig is magyar Heyse-vé nőhetne volna ki magát.

Vagy másfél évtized múlva ismét akad egy mérész vállalkozó, ki egy modern magyar lexikon kiadását tűzi ki feladatául; e bátor ember Rautmann Frigyes budapesti könyvvarús volt. A tervbe vett mű szerkesztője Somogyi Ede lett, ki az első köteteket meglehetősen is állította össze, a miért a közönség pártolása sem maradt el. Később azonban mindkét részről hanyatlás állott be. Somogyi az V. kötet megjelenése után visszalépett a szerkesztéstől, utódai alatt pedig a munka beltartalma mindinkább ellapult, — a szerkesztésnél az olcsó munkaerő kezdte magát megboszulni. A néhány híres tudós munkatárs dolgo-

zata nem volt képes ellensúlyozni a töméntelen selejtességet, melynek kifolyása a sok értelemzavaró és etymologiai hiba és chronologiai helytelenség. Ezekhez még az is járult, hogy a kiadó és szerkesztő hibás számítása folytán a munka terjedelmére nézve a közönség nem nyerhetett biztos tájékozást. A kezdetben 5, azután 8, később 10, majd 14 kötetre tervezett mű végre is 16 kötettel fejeződött be. — A közönség, mely kezdetben oly melegen karolta föl a nemes igyekezetet, mindezeket látva, elfordult a vállalatától. Különben igen ominózus az egész lexikon története. Rautmann — ki jobb sorsra lett volna érdemes — valamint a későbbi tulajdonosok közül is, a Wilckens és Waidl czég csődbe kerültek; a Wilckens F. C. és fia-féle nyomda, melyben a lexikon kezdettől fogva nyomtatott, vagy négyszer cserélt gazdát, míg végre is a mostani tulajdonos, a Pallas r.-t. tulajdonába ment át a lexikkal együtt, melynek utolsó kötetei már e czég kiadásában jelentek meg, 1885-ben.

A következő évek sem mondhatók ugyan meddőeknek, de eredményeseknek sem, mert a Kis Lexikon, melyet a Pallas nyomda 1886—87-ben dr. Wekerle László szerkesztésében kiadott, alig jöhet tekintetbe. E meglehetősen számban elterjedt könyvecske is — mint »nagy« előde — nélkülözi azt a pontosságot és figyelmet, a melyet ilyen mű összeállításánál a szerkesztőnek nem szabadna szem elől téveszteni. Chronologiai és egyéb súlyos hibái mellett még a szorosán vett sajtóhibák is hozzájárulnak megbízhatatlanságához.

Közvetlen elődeit nagyban felülmúlja az »Athenaeum kézi lexikona«, melyből eddig körülbelől

30 füzet került ki a sajtó alól. (Az egész mű két kötetben 40 füzet lesz.) Az eddig megjelent füzetek bárkit is meggyőzhetnek arról, hogy e mű összeállításánál a szerkesztőség nagy gondot fordít az adatok hitelességére és megbízhatóságára; főszólyt — természetesen — a hazai viszonyokra fektet. Ez okból nem képes pótolni egyik hasonterjedelmű német lexikon se az Athenaeum lexikonát; és a kinek olyan van is, ezt még sem tudja egykönnyen nélkülözni. A ki teheti, szerezzze meg, nem fogja megbánni.

Midőn e sorokat papírra vetem, jelenik meg a »Pallas nagy lexikoná«-nak előrajza. E monumentális mű a külföldi nagyobb szabású lexikonok mintájára. (16 vaskos kötetben 2000 szöveggéppel és körülbelől ötödfélszáz melléklettel) tervezetik. — Hiszem, hogy a Pallas okult elődei példáján és ezért ha már százczeket költ egy nagyszabású munkára, azt olyanná alkotja, a mely becsületére fog válni a kiadónak és szerkesztőnek egyaránt, a magyar irodalom pedig abban egyik büszkeségét fogja szemlélni. Ebben a reményben kívánok szerencsét a kiadó társulatnak e hasznosnak ígérkező vállalatához.

A fönnebb elmondottak után szolgáljon szaktársaimnak megszívlelő intésül, hogy a lexikon mindenki számára segédeszközt képez, még pedig olyant, mely sokszor a legjobb akarat s a legmélyebb tudomány mellett sem mellőzhető. Ha valaki ilyen könyvtanulásába bocsátkozik, akkor tudja csak meg, hogy az mennyire élvezetes s hogy később mily hű tanácsadónak válhat.

Hosszúra nyúlt dolgozatomat egy szerény vélemény kockáztatásával zárom be.

Nálunk, a mi viszonyaink közt, nézetem szerint, a magyar tudományos akademiának kellene gondoskodni a nagyobb szabású és költségesebb művek — mint a milyenek a lexikonok és egyéb szótárak — kiadásáról. Az akadémia rendelkezésére állanak a megkívántató eszközök és a közönség bizalma is nagyobb az ő kiadványai, mint a magán vállalkozóké iránt. És ez nem minden ok nélkül van így. A múlt több példát szolgáltatott a bizalmatlanságra és ezért szenvedni kell a szolid vállalatoknak is akkor, mikor leginkább rá volnának utalva a pártolásra.

Löffler József.